

ЗАПИС О ДАРОВИМА МОЈЕ РОЂАКЕ МАРИЈЕ

После оног што ми се непојмљиво догоди, хоћу по истини и докле се речју ухватити може, да запишем све како је било. Чиним ово не ради истицања себе (овде ми доле још мало боравка остаје), ни да спомен о себи оставим, него за олакшање души да не крене оптерећена тајном, коју немајући коме, хоћу овако немо записујући да поверим хартији. Стрепња ме да ли сам кадар обавити, те је у мени молитва да ми се подари моћ.

Клица мог страдања приметну се пре него ја у матери. Поуздано не знам, али као да је овако текло: Откако памтим, увек ми на уму беше тугаљиво знање да негде постоји Марија, та моја рођака. Матере нам, из исте утробе настале, завадише се занавек, кад дође време удаји: У истог момка загледаше се, а он изабра млађу и наочи тију. Моја будућа мајка, само да не гледа сестрићу срећу, пође за првог с јабане што је заприси. Те током живота овамо до нас допре свега двапут глас о тој тетки: кад роди женско дете, (којом приликом моја мајка исказа ружне жеље о новорођенчету, што ће и доцније често понављати) и кад злим случајем паде на поледици и преломи се у кичми, од чега издахну. Моја мати дознав убледе и само промрмља: „Јесам ли казала!“ Шта је то имало с њене стране значити, покајање или злурадост, недокучно ми остаде, јер више покојницу никад не помену. Али би уочи празника и

на задушнице палила на нашем гробљу по свећу више. Једном се ослободих запитати је: „За кога то?“ — „За туђе мртве, синко!“ каза ми расејано и не гледајући ме у очи, моја мати.

Кад ме ово снађе, и њој одавна паљена је свећа за душу.

*Како на глас о смрти Марије одјурим тамо
и шта затекнем*

Бејаш у то време замиловао и припремах се запитати милооку и несташлуком насмејану црнку. Знате вишњу кад дозрева, ето такву. Ни ње сад нема, па ме туга казивати више неголи морам. Нека се о њој ово само зна: Ножица у ње малена беше да видев је радост би ми увек у немир скренула. И баш уочи дана у који заказасмо веренички прстен и завет, дође ми порука из места ни пет сати пешице одавде: „Умрла ти је, вели, рођака Марија, усџедела и осим једне бабе самотна девојка у кући, те ковчези дарова иза ње остаће. А ти, вели, пази и не полакоми се на пустолине, јер их она ником не завешта, и јер не поживе нити умре као друге. И опет, вели, у памет се, момче!“

Зашто се тога тренутка одлучих учинити насупрот и упркос поруци ни данас дању не умем себи разјаснити. Нити се узев у памет, ни вереници јавив, потајно у журби спремим се и одем тамо. Тиме се поче везивати загонетни чвор мога страдања.

Стигнем: Кућа на самом крају, од набоја и опала да се на убијеним местима показало блато. Ту и две три лишајиве шљиве спекле од нерађања, и бисерак поред плота накомтрешен, а гола лоза усукала се око врата. Пролазник туда окрепе главу и убрза, а ја уђем: Капија зашкрипи као да залаје; онамо на шамлици баба плете рокаву

чарапу; уз њу главоња мачор; и он запослен, преде. Баба, као да дуне у покварену свирку, пита ме шта тражим, и заустави прсте да не плету; а мачор, и он врчи. Видим, неради су ми, али ништа зато, и кажем се. Баба се измакне и мери ме, не би ли пронашла каквог било неслагања између мене и мојих речи. Па уверив се (не знам по чему) да сам збиља тај, ушуња се с мачором у кућу, а ја седнем на њену шамлицу.

Отворена су врата, те отуд бије воњ устајалости. Шта ми је те се без нужде мајем по овој тузи? Да ли збиља дођох да по праву наследника метнем руку на ово сиротиње? Ако не, чему ми ово? Питам се и питам, али одговора нема, нити ми се тражи. У том ето и бабе, носи шољицу кафе да ме угости. Добро. Шта је ту је. Ја срчем, а она ми гунђа више главе: „Тако мени и треба кад ја слудовах оставити пустолине, у кући, да туђе руке сад брљају по њеном, да ми се покојница отуд наљути! Еј матора главо, вели, разлупати би те ваљало и на ђубре бацити!“

„Не говориш право, дадо! Ја нисам девојка да ми њени дарови требају, ни арамија да их отимам, него дођох онако само. И знај, да сам у нужди, а они златом везени и бисером кићени, туга би ме било дирнути!“

„Питом си у души, синко, познајем, али ти не ваља посао што се у ово мешаш. Боље, иди кући с миром!“

Не померим се, а она само да ме не гледа очима, и чим било да се забави, цело поподне вија комшијског петла и брани свог, неку пиргаву кукавицу. Али се петли смирајем сами разиђу легалима, а баба тамо амо, па опет на мене: „Ево, вели, већ време да се вечера и леже, а ти се ни померио ниси! Какав си то, болан?“ Ја слегнем раменима. Она немајући куд, уђе у кућу, подлаже ватру и готови ми цицвару.

Осим одблесака с огњишта другог видеда нема у кући: буде ми примамљиво и ушуњам се.

Да ли се то игра пламења преноси, или је само од себе светлуцање и неко померање онамо у соби, или укосо прсло огледало одаје неко своје зрачење? Себе добро знам: Ван домашаја опипљивости не осетих да ми ишта би саопштено, а сад ево збуњиво ми је чулу од доселе непримљеног бивања. Некад за опкладу преседех ноћ на кафанском тавану, да ми се јави некакав Турчин у оковима, па ништа. Али овде је друкше: овде се заиста дешава нешто недокучно. На изглед мирују ствари, али је у самим њима неко бивање, везало се за њих да траје докле и оне.

Мори ме глад, али од првог залогаја не гадно да ми је (по баби и мачору ценећи јело је укусно), већ нелепљиво за срце, као да је цицвара мелемом или тако нечим запржена. Отурим јело. Баби не буде право и гунђа.

„Не могу, од неке туге не лепи ми се. Али ја и онако не дођох за твоју вечеру, но да ми о Марији казујеш како поживе и како умре; и ковчега да ми поотвараш редом, и дарове развијеш њене; из тога хоћу да је сазнам умрлу. И мада ми се с људске стране за право даје, ево, кунем ти се младошћу, ни конца око прста нећу од њеног узети!“

„Јаој, наopak ли си! Ни конца нећеш, а овамо би да јој по ковчезима брљаш! А не питаш, сме ли се то, кад она осетив близу смрт, рођеном руком закључа их!“

Ја побесним. Себе за блага знаћих. Сад на једном, кадар учинити насиље, одгурнув бабу, рнем онамо у собу. Тамо загустило од ковчега, па је тамно и тексобно, да у ћошку једва остаде места за белим застрвен кревет. Ту и кандило прислужено. А преко пута виси огледало, скоса укосо прсло да у себе хвата целу собу и ломи је некако. На изглед непомично је све, а ја као на ветру стабљика повијан будем тамо амо; у огледалу погледав не познам себе. Модро ми колута

пред очима, тонем у неосећено пијанство. И до-тетурав, свалим се на кревет.

Бабина рука спусти ми се рапаво на чело.

„Ево, разболећеш се с тврде главе!“

„Не мари, дадице! Гле, узглавље мирише ми на њену косу! Реци ми, дугокоса ли беше Марија?“

„Толико да јој рука не досезаше чешљем до краја превући!“

„А стаса и погледа каква ли?“

„Каква се речју не помиње, а довека сања једном ли је виђена!“

„А што јој се момка не нађе, но код лепоте и дарова усède се девојка?“

Мучно јој беше одговорити. И узбори се сирота, и трипут излажаше и враћаше се готова заустити. Напослетку преломи се.

„Не могу више, вели, чини ми се из очију би ми прокапало, с прстију ми се отирало, из мене било задахом. Ево, слушај по реду:

Бабино казивање како је живела и умрла Марија

Из матере прихватих је, на мојим рукама одрасте и омиле ми боље но своје. Рођене кћери у измењарке ми се растурише, јер она дража ми беше но под појасем да је ношах и у муци донех. А за мајчину, благо јој било на оном свету, немам шта лепо рећи! Чим се отараси мужа (од прејела прште као стакло), даде се у скитњу жена, па или буде или не буде код куће на конаку. Једном огледа довести драгана, неко змијоглаво момче, али се ја испречи на вратима: „Не дам, велим, да ваше прљање довати дете! Одлазите, лолајте се где и досад!“ Те оду посрамљени. После и њу снађе: Скрши се на поледици. Једни кажу, сама; једни, није, но с њим ишла, па он потуририв јој у свађи ногу, побеже. Ни на суду се

не размрси. Зваше и мене, а ја се подбочим па им овако изговорим: „Часни суде, једном за свагда нека ти је знано: у кући и пред чистотом оног детета никако прљање не почини се! А ван оног крова и плота шта ко закува, не знам и није ме брига!“

Би то и прође. Дете остаде мени, и боље но рођена мајка прегох да га на незидан одржим. Туђа корита знају колико се намучих, али ми се мука исплати. (Ово да утубиш с моје стране: Имаднеш ли само за кога, поднеси сваку муку, у миље ће ти се преобратити). Тако и ја. Одрасте девојче и раскрупња се на замераке, дознаде све за њу и окрете нашим сокаком пролазити. То ти је као оно с цветом: док пупи, слабо га ко види и зна, а кад се преконоћ у лепоти развије, онда појури све и свачија би рука да га узабере.

Беше нам башта у јеку: сила се божура распламтело и карамфила размирисало, а она поваздан маје се око њих, да помислиш у друшци су некој, па најлепша међу њима да је она. А сокаком врзе се нежењено, каквих све очева синови, у стајаћем руху и мирисно, оклева не би ли разговор везало с њом. Она, у стиду ли, у поносу ли неком, ни главе да окрене, камоли бога им прихвати, као да је она господског рода, а они последњи међу последњима. Којипут дође јој те се витка исправи, па погледа онамо, да сирото мушко сплете се, побрљави, не знадне ни нога где му стаје.

Биваше поведем је да се прође: Идемо сокаком. Ја шака јада, она онака поред мене. Куда наиђемо буде као празник. Све живо поврви на капију, или ако се напољу затекло, склони нам се с пута, сачека да прођемо. Знанци смо, а нити ја ни они сетимо се једно другом бога назвати. И ако можеш веровати, стари људи, унуци им се замомчили, збуне се кад је виде. А што је зеленог, утотреби, па куд се затекло ту остане. Ја нити сам пристала радовати се, ни стрепњу са срца ода-

гнати, и без прекида молим се у себи: Боже, подари да ово на добро изиђе!

Огледала у кући немађасмо. Док она једнога дана: „Огледало, вели, да ми набавиш!“ Ја узми окретати на шалу: „Бежи, велим, невољо, још ти само то треба, па да се проврцаш кô онамо неке! Да знаш, преварно је оно, на зло се девојка у себе загледа, па се чудо излеже!“ Кад ли женско удари у плач и наопаке речи, да јој напослетку добавих, ено оно на зиду. С њиме и невољу унех у кућу: Видев се у огледалу каква је, окапа пред својим ликом. И диже главу девојка да се и сама либљах прићи јој.

А по вароши покор: Забрљави мушко, па не зна шта чини. Син оцу обија чекмеце, калфа поткрада газду, ортак ортака, па је пијанка, и лудовање, и разбијање, и лом овуда сокаком. Па једни одовуд, једни отуд сретну се и закавже, и друг другу крв пролива. Ко се млад а жењен затекао. тек надође му бес па до модрица жену испребија. У ћилиму је пренесу роду да се ту лечи сирота. Тако неки бесни потоварили се, воловима по'леб на рогове набили, рузмарином се окитили, свираче воде, па цело чудо пред нашом капијом заустави се, па загалами: „Бабо, изводи девојку да свадбујемо, да лудујемо!“ Па удри у поцикивање и пуцњаву. Ја од срамоте у шал главу завила, а она несрећница заценула се од смеја.

По који превари се, ето га уфитиљен, дигао се камен да проси девојку. Ова моја остави га најпре да се начека и настрепи пред вратима. Онда га пусти да уђе и као оно учитељ ђаче, преслишава га и збуњује неким опакошћима, да једва нађе врата и побегне поливен. То се после прокљуви и надовеже, и зли језици разнесу и бруји брука. И отпадише се невољни, и пре би закорачили у коју било срамоту неголи код нас у просидбу.

Али на крају заплати несрећница: Беше ту комшијско момче, милокрвно и стидљиво, па му

се отац, главни човек, опреми. „Тако и тако, вели, а дрхти му глас. Једино ми је и драже од очију, а кућу ми знаш и поштење и обиље, па ни девојци неће бити постидно вођење. А ја морам, отац сам, па би да ова засад невоља окрене на весеље свима. И да знаш, велика је мука те ово чиним!“ Ја нити знам како да ћутим, ни шта да одговорим човеку. Кад, јаој, ето ти ње, као да је сам наопаки наговори. Гледа га озго некако и скоса, уснама као смешка се, али погледом строга, да се човек препаде и једва састави запитати је: „Марија, би ли снаха да ми будеш?“ Она тек изви врат и засмеја се несрећница, боже, слатко ли. Он постоја мало, као рођеним ушима да не верује, па се тек окрете и оде, и посрће од јада, онакав човек.

Сутрадан чујемо: нестало момка. Узалуд га чуваху и врата забравише родитељи и слугу код капије поставише, искраде им се некако, и траже га. Пред вече нађу га рибари: обесио се о криву врбу доле низ реку.

Три дана грољливо ми беше видети девојку и проговорити с њом. А она, као тица кад оболи, прибила се ту и кути без леба и сна. Нити јој знам помоћи, ни гледати је такву, и мучим се у памети: Има ли начина да се после онога на коју било чистину избије? Док она у неко доба треће ноћи, дигла се и капље сузама по мени: „Хоћу, вели, да те питам нешто, али ми по души реци како је право, а не како је мени драго!“ Шоботав јој глас, и препадем се, и којечим станем је залагивати. А она: „Ништа то, вели, не помаже, него ми по души реци за ону несрећу ко је крив, ја или он или обоје заједно?“ Као да ме неко научи казах јој: „Мани се ти тога, девојко! Ти његову смрт не хтеде, ни он јадан мишљаше да ће пошав теби на њу набасати. А знање ко је крив старије је од нас, девојко, и бадава нам тражити га. Наше је да у трпљењу надамо се неком бо-

љитку да отуд проклија! Друго ти не остаје до да се како било смириш!“

И бајаги смири се, па је као оно јабука кад је уберу, зрела и мирише, али убрана, те ганутљива лепотом, јер из ње лапи мирисна душа. Нема више лудовања, нити је смем извести, јер све је уцвељено, а на њу кивно.

Али је о хлебу главна брига, те и ја за послом сам и туђим коритом стално. Радим, а у глави ми свеједнако она, и знам, како је јутрос оставих, довече ћу је тако затећи, па ме јад велики и по памети замећу ми се све неке наопаке речи: „И та лепота, велим, не било је кад у тако страдање одведе! Шта је ругоба, да пљунеш на њих, па им лакше живети! А ето ова, видећи је свак би јој позавидео, а кроз њено срце за ово недеља више чемера протече него томе за десет живота!“ Трабуњам тако у памети, па ме наједном страх да не богохулим, и молитвом заташкавам: Прости ми, боже, и помилуј слабу девојку да се снађе!

А да видиш на коју чистину изби: Браћам се уочи Ивањдана и стрепим, јер кад пођох, окрупњалим очима погледа ме. Кад тамо, оно зрака скоса ударила у прозор па засветлело на далеко. Боже, шта ли је унутра? Далеко ми улазити већ повирим и имам шта видети: Као од себе озарена седи ту и, смем ли веровати, везе. И на сваки бод уснама миче у шапат и осмех, и главом њиха у некој радости, да побојав се, сан је и одлетеће, притајим се не би ли дуже трајао.

Уђем: Драго ми и тужно као на јутарњој кад онамо светли Богомајка, а ја јој на поклоњење ступам. И милозвучно ми каже: „Не бој се, у мени заплави небесно и светло ми је живети. Гле, три листића извезох зелено и плави цвет да се испуни долазак!“

Ја претрнула, мислим, посвети се или помери девојка, и целу ноћ предрхти крај ње. Она једнако везе и душевне речи говори, да свиснем од

туге и радости, али ни појма није у мени шта оне казују.

(Баба се дигне. Тражи нешто по мраку. Ето је, носи у руци папучице. Видев, тај час зарекнем се украсти их). Ево, вели, толика јој ножица беше. Од првог веза још један препоче и папучице скроји. „Да их, вели, назујем кад се долазак испуни.“

(Загледана у вез баба се изгуби. Опрезно спустим руку на папучице. Она се тргне, побегне, крије их негде по кујни. Напрегнем сву силу слуша, до у тачност пратим је и сазнам где их сакри. Баба се врати).

Гледала сам луде: буду мутне, мрак и мемла из погледа им бије; а ова моја као другој страни да скрену. Седнем тако према њој (и да знаш, како се везу и оном смешењу предаде, више се не поврати) и заборавим се, и све јаче жедним гледати је. И, чини ми се, било видеља или не, на њу однекуд стално пада зрака, или сама од себе светли, да, прости ме боже, крај ње такве од цркве и светиње отпадих се.

Који пут немирна буде као вода: Тичица долети на грану, она се тргне, послушкује. Кажем јој: То тичица долете само! Она, у неком своме знању, заврти главом и као опоменута, журно прилегне раду.

А боже, шта јој све под иглом не излази: Разаспу се цветићи, и окца су им трепетљива као да препочетак са звездица узе, кад су веселе у ведрини; или тица дуговрата где кљује злаћени грозд; или сам цвет, као божур, али моћнији, а листићи да су му пламенови неке ватре.

Биваше, љубичице мирисно цветају, кад их започне вести, а зајесени и дрвеће оголева напољу, кад исто заврши. И чудо, јесењи воњ бије у собу, а њој све једнако миришу оне. Па ми још поручује: „Водицом, вели, да их залијеш, познајем, жедне су!“ Ја, шта могу, изиђем, мајем се по авлији, бајаги заливам.

Прођу тако године, и по ковчезима што јој за везове добављах, некако срачунам, осам их је протекло и у девету да залазимо, саме да нам ни туђа мачка у авлију не закорачује.

Да ми она у потребама не омали, ја на сваки посао пристајем: Данас будем код мртваца да га окупам и за укуп опремим; сутра око породиље. Или се свадбује или даћа готови, па сам и ја ту да помогнем. Или ко тешко заболује, па га ваља ноћу чувати, онда опет мене зову. Пазе ме и помажу, али Марију нико ни да помене. А кад што заустим о њој, праве се глуви и окрећу говор на друго.

Кад, о великом посту, како подуну југ, оно ватруштина нека зареди, па не бира је ли старо или младо, но кога обузме покоси га. По цели дан звона оглашују, лелече уцвељено, и жалост велика. Ја, да помогнем, зађи по тим домовима, али свуда зазру од мене и као по договору одбију ме и веле: „Иди с милим богом!“ Док не набасах на једну пијану и зграновну, и цикну жена: „Како ти, вели, смеш да се слуњаш по домовима и сокацима! Вештицу нашим лебом раниш, па нам се сад овако одужује! Пу! (пљуне ме). Да је поштења и реда, вели, катраном би је кују ваљало намазати и начиглед свету запалити! Онаку младеж да помори! Онаку дечицу да подави! Пу, куја ли погана!“

Ја се препадни и саму себе запитај: „Боже, истина ли је у речи ове зграновне?“ Али ми ништа не каже да јесте, па узмем бранити девојку: „Помери се, велим, жено, у пијанству ти се језик на зло одреши да на њу онако запалаца! И да знаш, оно ми је свето у кући, а чиме је ти бедиш то тамо теби с језика капље из огрезле-душе!“ Кад ли се и друге, ту затекле, умешај и повичи: „Торњај се, погана бабо, ни ти ниси боља кад онаку браниш!“ И да не побегох, у јарости би ме на комадиће искидале.

Бежим, а оне, аспиде, пред очима ми једнако, и на глас им говорим: „Прње ли једне, осим то

здраве одеће све је на вама труло и поцепано, па сте болештини угодне. Од вашег палацања Марију ни глава заболети неће, и да вам змијини јед с језика на њу кане, миром би постао! А вашом ненавишћу, јер су вам кћери печурке од печурака, саме ћете се истребити! И ако ја одселе комад леба из ваше руке примила, тај час у камен да ми се преобрати! Амин, и амин, и амин!“

Код куће оштро се у девојку загледам, не бих ли ма и трунке на њој уочила, па видећ је чисту као икону, горко на неправду проплачем.

„Што плачеш, дадо? Ако ли од злотвора, не бој се: вазда гледам змије довијугав сплећу нам се око капије, мисле брана су. А ја их у милости пустим, нека их, кад им је у томе сва драгост живљења. Али у тајности знај, објавиће зрака долазак, расплести се оне и у таму одвијугати!“

„Девојко, по вароши зграновне и пијане вештицом те крсте, а мени лековита си као света вода. Ако ти је у моћи, реци да те умеднем бранити, шта је то у теби? Која моћ? Кога то у журби везући с далека изгледаш? И на благослов ли је или неко даље страдање, милосна?“

Слудовах, јер вољној заустити не даде се, и узбори се сирота, да грашке зноја избише по њој, и задихана прибеже везу: Бели цвет изви се сам самцит на стабљници, а око њега укотурена риђа змија. Онда, протнув задњи бод, урађене из ковчега повади, разастре их и сву драгу ноћ над њима пробди, уведрила као биљка на суши незаливена. Зора се указа, ја да јој помогнем скупити, она обема рукама одбија ме: боји се зар неке нечистоте с моје стране. Нити се сну даде приволети, но с виделом разапе ново платно.

Иза тога зацрне: по вароши се и пси на мене наканише; у кући ни шака брашна; Марија ми узнемирена, потреба за везиво нестане јој. Ја се дигнем па у прво село. Мисле у прошњи сам, па брже боље хоће да ме дарују. „Немојте, велим, сестре, убога нисам да ме дарујете, но вичну сва-

ком послу, метните ме где вам недостаје посленица, да ми ваш комад сладак буде.“ Оне приме за бога и запосле ме. Хитра им се свидех у гребенању и пређи, јер за троје отаљавах, и домови се отимаху о мене. Тако по ваздан, а чим смирај, ја се дигнем па кући, нити се дам на конак задржати. Кад једно вече дојаха у трку из вароши домаћин код кога на раду бејох, громовит и одсечан човек, па ме онако с коња пита: „Реците ми, бабо, ко ти је то на дому, те чим вече, а ти се трудиш до у варош стара? Која ти је невоља те ниједном не заноћи на селу, кад ни наши конаци нису за марву но за људе?“ Оштро ме пита, па ни ћутати ни лагати. „Девојче ми, велим, у кући слабуњаво, па му као биљци неге треба.“ Докле се он осече: „Ти ли си та вештичара! Хајде купи се док си читава, јер ако ми смркне, зло по тебе!“

На дому Марија ми у тамно везе, разазнати се не да, гује ли су, акрепи, печурке ли, каже ли неке погане; гдегде само као млаз бистрине пробије, или зрака видеља, или бокорић травки. Везе, а на опрезу јој ухо: „Ено, шуште, до врата нам довијугаше, по крову нам никоше!“ — „А што их у вез мећеш, Марија?“ — „Да ме није гроза но љубав, дадо!“

Јаој, кад ли је боље погледах: Издужена у снази, у лицу, а очи, боже, те очи, док она цела чуви, оне све крупнијим бивају. Ту се у кут прибила. Оно смешење све јаче бије од ње да и мени самој буде, као први пут видим је, и препаднем се и побегнем.

У треће село с ону страну брда побегнем. У зло доба тек запитам се: „Од чега и чему бежим? Они бар не видеше девојку, а злом бијени нужда им на коме било искалити се; али ја, као водом и хлебом крепљена њоме, зар и ја да прстом укажем на њу, да повичем: „Јесте, вештица је!“ Јаој, којим ли покајањем да скрушим себе!“

Па нагрдив се у лицу и прашином посув главу у стидно богорађење од прага до прага пођем.

„Уделите велим, сестре, бога ради, јер има ко у светости није кадар себи леба набавити! А мене проклету батином дарујте, и псе пустите да ме поцепају!“ Крсте се и чуде, даровану ме до капије отпрате. И намерим се на милооку младицу и каже ми: „Чега си, вели, најжељнија, то бих да ти дарујем!“ Па се заплаче, и ја за њом. „Ето, велим, милости сам најжељнија, а ти ми је сузицом дарова, душице!“ Она одскакута, мила веве-рица, па ето је неки савијутак носи ми: „Мало платна, да скројиш себи стара!“ За благост њену одузе ми се реч, да очи у плаветнило упирем и молитвено мислим: „Боже, где ли си у висини, где у низини, којом речју да ти казујем хвалу! Ево, срамотом нагрђеној благост ми се указа! Душица ова, тобом научена, платно ми за Марију дарова! Благо мени, јер ми се каза, која вода занесе девојку!“

На дому с прага јавим: „Марија, платно ти донех даровано!“

Обе руке пружи, дочепа га као хлеба ко је гладан, у некој грозници усцвокотала прионе вести. Боже, коју ли то грозу везе? Гљиве ли су, из које погани никоше? Очи ли, шта то из њих гледа! Црвено ужагреле очи с платна! Кријем се, али не помаже. Под земљу да се завучем и тамо, чини ми се, грозом би ме пробадале. Она ми маше руком, њој да прибегнем. И гле, уз милосну се смирим! И шапље ми: „У собу нам умилеше, ковчеге за сигурност закључах, успављујем их, заклопи очи ако те гроза!“

Прибијам се уз њу, и заклопљених очију чујем у борењу је задихана, и брзо, брзо у стравичној тишини да се протиње игла. Неки се дремеж обара на мене и да заспим, кад наједном: фрас! Прште огледало, као да неко скоса укосо прутем ошину по њему. Обневиделу и глуву узме ме тумарање по кући. У свануће скине ми се тама и видим: Марија, ту где се затекла, сва оседела смирује се, нити јој вез из руку испаде, но га

чврсто држи. И, боже, заборавити не могу, чему онако бледа и разрогачена, чему се смешила истоветно као први пут кад се насмеши?

После бабиног казивања и моје крађе папучица

Баба се наједном натмури и заћути: покајала се, али доцкан, хитрија но тица реч је кад изле-ти. Мрзак сам јој, да може удавила би ме. А ја сигуран лукаво се пренемажем:

„Дадице, дај да ти пољубим руку! (она не дадне). Блага ми је души твоја реч, одужити се не могу! Ред је да идем, доста те намучих, али, веруј, не могу, сан ме обара, сама ми душа заспа-ла. Сама, дадице!“

Она поверује да заспах, али боји се, и укип-љена остане ту стражарећи. У неко доба додија јој, на прстима се извуче, распрема себи постељу онамо у кухињи, леже. Оштрим ухом до у ситни-цу пратим: тежак је сан обузима, и, кад брже, заптивена плућа удесе старачку свирку. Заспала је, сад опрезно!

Знам тачно где их сакри, мрак ми не смета, пружена рука у помицању осећа их. Ту су! Др-хтави додир, па нежно узимање: по шаци поло-жене од врха прстију до зглоба допиру! Ни за шта, ни под које морање, макар ме живота ко-штало, не раставити се од њих!

Гле, мало ми то, силовито пожууда надолази у мени. Јасно знам шта ми ваља чинити: У мачи-јем скоку над бабом сам. Тајно се у недрима др-жи, и промигољена испод покривача рука опет при-мичући се осећа. Па не од страха да се не про-буди, него грозећи се додирнути јој смежурано тело, оштрим ножићем, као на вашару, прорежем бабину реклу и кошуљу, да сами у шаку падну кључићи, и готово!

Сазнају што ми се неисказано слуги, макар ме од живота откинуло. У жишку још је уља, па се ковчези страховно црне. Тако рудар пред стеном устрепти осетив жицу. У горњи слева увучем кључић, још окренути, па отварање. Али рука ми се помела или рђа доврши забрављење. Упорно запињем све јаче, да ми од крви лепљиво буде за кључић. Бабин петао пресече ноћ, жижак већ догори, угине видело, загусти мрак. Задњи је тренутак: из последње жилице прибрав се, збиља ли или варљиво, кврцне и окрене се кључић. Ја да дигнем капак али ни померити га, као недижим терет да је одозго наваљен. Боже, малаксавају ми руке! Силом је тајне забрављено! Живом се отворити не да! Стравични зној облије ме, теменом проломим прозор.

Бежим, оно се дани.

Гле, у руци ми папучице. Загледам се у вез: Заиста три су листића и цвет! Од њих је те свитање тако плавим и зеленим објављује се и мирише! Смем ли пољубац ставити ту?

Кристално је јутро, благогласно се отварају цветови: То у одјек на висинама изушћеног имена. Смем ли га поменути? И магновено у отпоздрав, вине се моја мисао: Ближи се час, мимоишли да се дозову и раздреши страдања чвор, и тајне!

И не скидајући очију с веза, ближим га уснама и одмичем. Смем ли пољубац ставити ту?

На дому сетив се непрстеноване, буде ми магловита у памети, као пре годинама да је видех, и слегнем раменима. Неко чукне на врата. Отворим. Боже, она је! Без прекора, кротко ме гледа. Тако јагње у оног што ће га заклати. Окрећем главу, туга ме такву је гледати. Прети ми прстом ђаволасто, с ужасом погађам њену мисао: Знаш, зле трагове да затуриш, донео си ми дар, везени дар за невесту. Хоћу из свег срца, драги! Де, не оклевај, покажи! Или не, за већу радост сама ћу га наћи! И несташно се да у тражење. Немоћноме

задржати је, смркава ми се и мути. И само, као оно муња кад тамнину просече, јасно знам: Безазлено се умешала, пропашће несрећница! И мада с видика вешто склоњене, нађе их, и поцикује, и љуби по њима, и назув их игра у ковитлац.

Што даље настаде, једва се речју да ухвати. Неки празан полусан, кад се ретко шта и то нејасно деси. Нешто ме глупо запиткиваху, а ја им отпљувавах у лице. А што лежим, значи болестан сам иако ме ништа не боли. Главно је да се нетремице гледа у мрљу на таваници. За сигурност, питам их: „Је ли правилно овако?“ — „Сасвим, као под конац!“

Али као отвори неко прозор да мирис уђе споља. Дакле што је напољу, заборави се. Ипак овако није правилно, јер три листића и цвет у својој су соби, а ја у туђој! То не може, то није правилно! Нешто се мора довести у ред. Мало-помало, надовезујући покидане конце, заплачем се. Сви се обрадују! „Врло добро, веле, што плачеш!“ — „Како је да је, то ваша брига није! Него склоните ми се с очију, јер блентави сте као неславно јело!“ — „Одлично!“ заграје они, па се окупе у веће и реше да више нисам болестан, и збогом.

Сад записујући знам: Оно где сам лежао луда је кућа. Јер сви зазиру од мене, па и најближи знанци нерадо су са мном, и на моје питање за бога неће да одговоре, бајаги не знају. То ми је довољно. И кога год упитам: „Где се то дела моја вереница?“ — одговори ми: „Отпутовала.“ Знаш ја где је она отпутовала. И пођем тражити: После тумарања збиља нађем на гробу крст с њеним именом. Дакле ту је, а ту су сигурно и папучице, јер јој дивно пристајаху за ногу. Врло добро, све је у реду, још нешто, па мир. Отпешачим тамо, и збиља, место куће згариште. Кажу ми: „Све због непажње, ево овако: На огњишту је морало бити ватре, а ту близу кудеља за прећу и баба задремала; и онда скочи варница у ку-

дељу и готова несрећа! Дакле све због непажње!“
Ја се насмејем. Они виде нису чиста посла, па се
извуку један по један, и сам останем на зга-
ришту.

Ово завршујући више немам шта чинити
овде доле, и дуго ми је, и једина ми забава тра-
жити реч, моћну да призове смрт, јер жури ми се,
а она не долази.

РЕЧ О ЖИВОТУ ОЦА ТОДОРА ОВОГ И ОНОГ СВЕТА

За казивање о овоземаљском животу оца То-
дора стојим добар ја, прогоњени због истинољуб-
ља; док за оно друго, почев од очева издахнућа
па надаље, не јамчим, јер записах по чувењу. А
саопшти ми човек Марко, звани Смрт, коме је
двапут воштаница паљена више главе, па ју, по-
вратив се, рођеним устима тулио. (За трећи пут,
уверавају, неће је утулити, али се ја у то не ме-
шам). Исти Марко први пут умре кад и отац То-
дор, и тврди да га је пратио до самог улаза у Рај,
да види шта ће да буде, (знајући за себе да му ни-
је тамо место, нити се утрпавајући), па њега, Мар-
ка, нешто повукло натраг, а отац остао. Коме није
до веровања нека не верује, а ја ћу и то записати.

Покојника, мимо заповести нашег Спаса, ни-
кад не вољох, иако за живота би, а по смрти оста-
де омиљен у целој парохији. Па и сад записујући,
мрзим га, кад од њега овде доле ничега нема осим
спомена и нешто трулежи у земљи. Ово призна-
дох ради истине и поштења.

Бејасмо сабраћа у Господу и у служби коју
му чињасмо. Он изданак лозе одвајкада уврежене
у Рају, хаџија, мученика, главосека; ја грешни
плод мајстора ковача на друму. Пред људима и
тако не могадосмо бити једнаки. Али што и сад
све крштено утврдо зна да бивши ми сабрат горе
седи блажен у крилу своје лозе, а ја с плавим по-
јасем и таман у образу да ћу се у веке векова пр-